

TJUMENI OBLASTI ARHIIVID

Riiklik Arhiiv Tobolskis (=GAT)

Arhiivi ametlik nimetus: Государственное Учреждение Тюменской Области
"Государственный Архив в г.Тобольске"
Aadress: 626152, г.Тобольск, пер.Свердловский, 2
Asukoht: Tobolski kremlis
Direktor: Tatjana Jurjevna Kokljagina
Telefon: 007 211 63144
Ekspeditsiooni koosseis: prof Aadu Must, arhivaar Kadri Tooming
Andmed kogutud: suvi 2007
Ekspeditsiooni rahastaja: Rahvuskaaslaste programm

Foto 1: Tobolski kreml (Google satelliitfoto). Arhiiv asub ajaloolise kreml'i kirdenurgas, renoveeritud kindlusvangla hoones. Arhiivist idas on järsak. Selle äärest avaneb maaliline vaade Irtõšile. Arhiivi vahetus naabruses on hotell „Sibir“ (tee sinna on märgitud punase joonega).

Majutus

Selleks, et viljakalt töötada Tobolski arhiivis, tuleb hankida tuba võõrastemajas „Sibir“, mis asub otse Tobolski kreml'i vastas. Hotell pole kallis. Köök on samuti normaalne. Tõsi – suvel kuumaga peaks ennast sööma minnes paksult riidesse panema, sest personal on vasikavaimustuses oma konditsioneerist ja see võib tervisele halvasti mõjuda. Hotellist arhiivi jõudmiseks tuleb läbida ca 250 meetrit. Kõik teised hotellid on otsekui teises maailmas – eeldavad bussidega seiklemist. Pealegi on kõik vaatamisväärsused nagunii kremlis. Lõunaks pannakse

lugemissaal kinni ja siis saab ka võõrastemajas söömas käia. Või kui soovite, oma numbritoas teed keeta.

Arhiiv asub kremli kirdeosas. Hotelli nurgast paarikümne meetri kaugusel, järsaku serval, on vaateplatvorm, kust avaneb vaade Irtõšile.

Töötingimused

Arhiiv näeb Venemaa arhiivimaastikul veidi kummaline välja, sest ta pole ju isegi mitte oblasti arhiiv. Ometi on ta üks kenamaid ja kaasaegsemaid arhiive Venemaal üldse. Arhiiviks on ehitatud üks kunagise Venemaa vangalapealinna suurtest vanglahoonetest. Just selle sama vanglapealinna pärast on erilised ka arhiivi kogud. Kuni 1890. aastateni astusid kõik sundkorras Siberisse saadetavad omal jalal ka Tobolskist läbi, alles hiljem keegi avastas, et piisab ka ainult paberite jooksutamisest – inimesed võivad otsemat teed oma sundasumise paika minna.

Selle ekspeditsiooni tulemusena saime digitaalsesse dokumentide koopiate kogusse väga vähe lisa. Töö eripäraks oli see, et *estica* oli hajutatud väga paljude erinevate arhiivifondide ja säilikute vahel ning põhiosa ajast kulus dokumentide seeriade tundmaõppimisele ning uurimis-metoodika kohandamisele just sellele arhiivile sobivaks. Arhiiv pidas rangelt kinni hinnakirjast, mille kohaselt ühe kaadri kopeerimine oma kaameraga maksab välismaalasele üle 600.- rubla (ca 300.- EEK). Nii tegimegi koopiaid vaid mõnes haruldasest dokumendist. Väga suur abi oli aga Eesti ja Läti arhiivides tehtud eeltööst – see aitas kiiresti järje peale jõuda. Häiris ka osade fondide ajutine sulgemine uurijatele (suur osa hingeloenditest ümberpildistamisel) Hädasti oleks vaja kordusekspeditsiooni, mille käigus kogutut-uuritut süvendada.

Foto 2: Prof Aadu Must ja Tobolski arhiivi direktriss Tatjana Jurjevna Kokljagina. Fooniks ajalooline Tobolski linna plaan.

Kogude üldiseloomustus

Arhiivi kogud on väga rikkad, paraku on nende kirjeldatuse ja korrastatuse aste keskpärane.

Tobolski kuberneris fondis on suuri raamatuid, kust käib läbi väga paljude eestlaste saatused.¹ Ent nende leidmiseks tuleb läbi sõeluda tuhandeid lehekülgi ning loota vaid oma heale ninale. Mistahes sisemised registrid puuduvad, käekiri on samuti üsna raske ja igat *pauliini* leida on võimatu. Väga paljud meie rahvuskaslaste saatust kajastavad Tobolski sundasumise departemangu materjalid.² Neis on trafaretseid materjale, millest õppisime kiiresti leidma lahtri usutunnistuse ja sünnikubermangu kohta. See aitas eestlastest sundasunikke välja sõeluda.

Vanemad eestlaste külad

Vanemate külade rahvastiku tähtsaimad allikad on fondis 154 – Tobolski kroonupalat. Esmajärjekorras hingeloendid.

Allikas ja tema väärtused ei vaja üle kinnitamist – Eesti Ajalooarhiivis on hingeloendid teadupärast üks lemmikallikaid. Muidugi on Venemaal hingeloendite kasutamisel oma spetsiifika – suur osa eestlaste nimedest on mugandatud vene malli kohaselt ning juhtub sedagi, et Jüri Jaansonist on saanud Juri Ivanov. Väga oluliseks allikaks said Panovi valla hingeloendid³. See on väga mahukas materjal. Seal leitud andmete põhjal on autoril valminud väga mahukas artikkel. Lisaks andmebaas. Üritame need avada ka internetis. Seepärast piirdusin siinkohal vaid lühiaandmetega.

Vaidlused selle üle, kes ikkagi olid Rõškovo esmaasukad – eestlased, ingeri soomlased või lätlased, asetub uude valgusse. Mäletatavasti propageerib Omski uurija Ilja Lotkin kahe ilma-sõja vahel Lätis tekkinud teooriat: 18. sajandi lõpul või 19. sajandi algul saadetud lätlaste vastuhaku pärast mõisatest Siberisse, Riia linna järgi saanud asundus nimeks Riškovo.⁴ I. Lotkin läheb Läti versiooniga veel detailsemaks – Siberi esimese luterliku koloonia rajajateks olnud vidzemelased – 1802. a Kauguri ülestõusu osavõtjad.⁵ Paraku langeb *Riškovo* trumbina ära, sest 1858. aastani oli hingeloendite andmeil küla nimeks Tšuhhonskoje. See on paraku tuletatud eestlaste venekeelsest hüüdnimest (või oli see nüüd hellitus- või koguni sõimunimi ☺), mis hilisematel „kultuursematel“ aegadel küla ametlikuks nimeks ei sobinud. Allakirjutanu on kirjutanud artikli Eestimaa pauliinidest, kes oma teel Tallinnast Irkutskisse, kuhu nad Paul I ambitsioonika plaani realiseerimiseks kõmpisid, jäid peale asja algatanud tsaari tapmist „ajutiseks“ pidama hilisema Rõškovo kohale. Allikad mainivad, et tegemist oli imeliste inimestega, kellest mõned oskasid „po tšuhhonski“ (=tšuhnaade keeles) mitte ainult lugeda, vaid ka kirjutada.⁶

Isikunimedest kohtab palju nimesid, mis näikse kuuluvat eestlastele ja lätlastele (Mihel Kolga, Mart Korner, Genrih Sepik, Jaan Bekman, Ants Kaumes, Genrih Kleinberg, Marri Teder, Jakob Kilg, Karl Juganson, Teodor Rose, Karl Teterson, Gendrih Kriisa, Abram Silk, Liisa Kuzik, Karl Kurs, Katta Tuks, Kristjan Jukk, Peter Vigel, Kodra Mari, Mide Libe, Jogan Ljats), aga väga paljud nimed on ka nii ära mugandatud, et ei meenuta enam midagi.

Hingeloenditest leiame ka sissekande Ülem Suetuki legendaarse asutaja kohta. 1850. aastal oli Tšistoje küla hingekirjas Juri Kuldem, kes oli üle kantud Tšuhhonskoje hingekirjast. 7.

¹ Vt nt: GAT. 329-11-602.

² Vt nt: GAT. 330-1-26.

³ GAT. 154-8-768. L 370-533.

⁴ J. Viikberg, L. Vaba. Siberi põhjaeestlaste kõnetamas. *Keel ja Kirjandus*, 1984. nr 3, lk 147.

⁵ Lotkin: [126, 19].

⁶ Rõškovo küla asutamislöö kohta vt lähemalt: Aadu Must. Eestimaa pauliinid Tallinna ja Irkutski vahel // Eesti Päevaleht: Mõte, 3. juuli 2007, lk. 6-7.

jaanuaril on *Juri Kuldem* Tobolski kroonupalati käsul Tšistoj külast üle kantud Minussinski okruugi hingedkirja.⁷

Hingeloendi andmestik esitab väga huvitava pildi eestlaste külade rahvastikust, demograafiast. Ja sellest, et väga suur osa küla hingedkirjas olevatest inimestest oli teadmata kohta läinud. Ja et isegi mõned abielunaised olid mehe juurest, ehkki ametlikult ikka abielus, kuhugi mujale mõne teise mehe juurde ära läinud.

Kroonupalati fondis on kirjas külade tekkimine, nimede andmine ja muutmine jpm eesti küladega seonduvat (nt Uue-Antsla liikumine Vikulovo vallast Ozerninski valda).⁸

Vabatahtlike kolonistide külad

Oluliseks allikate koguks on fond 3 – **Tobolski kubermanguvalitsuse ümberasumise osakond**. Just selles fondis on suurem osa Eestist vabatahtlikuna saabunud kolonistide materjalidest. Põhilisteks materjalideks on talupoegade palvekirjad, kus sageli kirjas väga suur osa nende elukäigust, seiklemistest Siberi otsatutel avarustel, omavolilisest külade rajamisest Tara urmanitel jne jne.

Peeter Pikjuki ja Mart Karti toimikust loeme nende varasemast elust Valgjärve ja Karula vallas Lõuna-Eestis, saame teada perekonnaliikmete nimed ja vanused. Üles on loetud kariloomad ja kogu inventar koos hinnaga. Saame teada nende elust Sedelnikovo valla vene külas, kust nad kangesti tahaksid ümber kolida eestlaste Lileika külla (kus paraku pole vaba krunti), aga lehma ostmiseks annab riik neile küll toetust.⁹

Eriti huvitavad on materjalid kolonistide lubamisest taigasse (ametlikult keelatud, sest ellujäämise lootused olid seal väikesed, kuna osa „metsikuid“ koloniste olid aga taigas ellu jäänud ja sinna oma lahtalud rajanud, leidis koguni kuberner, et eestlastele sobilikul viisil maakasutust saab ainult nii juurutada. Küll aga kehtestati kohustusliku varustuse, tööriistade, loomade ja mooni nimekiri, mis taigasse minejatel pidi kaasas olema.¹⁰

Oluline on ka fond 152 – **Tobolski kubermanguvalitsus**. Huvipakkuvad on statistilised ülevaated, mis on koostatud administratiiv-territoriaalsel printsiibil, ning eesti külade andmed seetõttu kergesti leitavad. Esitatakse andmed majapidamiste arvu, külvide ja lõikuste jm kohta.

Muuhulgas on kirjeldatud 1903. aasta ikaldust Sedelnikovo valla Estonski jaoskonnas. Selgub ka, et Impeeriumi tootluskassa eraldas Estonski, Mjadelski ja Vassiljevski jaoskondadele 1194 rubla vilja ostmiseks.¹¹

Tobolski kubermangu kroonumaade valitsuse maaosakonna (Управление земледелия и государственных имуществ Тобольской губернии) fondist leiame mitmesuguseid kartograafilisi materjale.

Andmerikas fond on **Tobolski kubermangu talurahvaasjade osakonna fond** (fond 335).

⁷ GAT. 154-8-766. L 526.

⁸ GAT. 154-15-2274.

⁹ GAT. 3-1-111.

¹⁰ GAT. 3-1-396.

¹¹ GAT. 152-44-398. L 12-46.

Foto 3: Paljude eestlastest kolonistide sihtjaamaks oli III klassi jaam Kurgan (Foto Novosibirski Oblasti Ajaloomuuseumi kogudest).

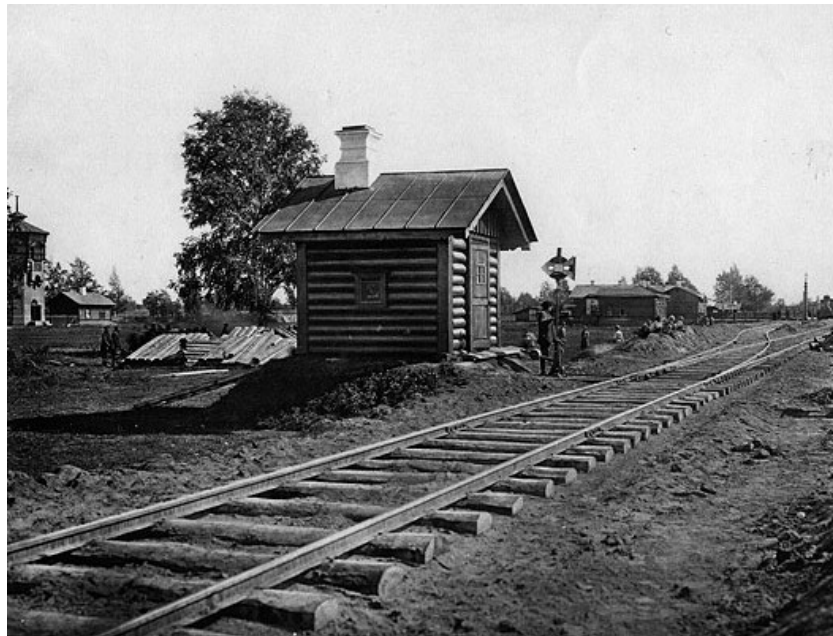

Foto 4: V klassi raudteejaam Kargat. Hulk eestlastest koloniste sõitsid selle tore raudteejaamani. Siia tekkis väike eestlaste koloonia, kus tegutses ka üks eestlastest võikuningaid Hans Sander, samuti võimeister Karl Poom jt (Foto Novosibirski Oblasti Ajaloomuuseumi kogudest).

Siin leiduvad väga põhjalikud materjalid Eesti külade kohta. Töötasime läbi ja konspekterisime Zolotaja Niva küla asustus- ja agraarjalugu käsitlevad materjalid (küla edukas võitlus naabritega, nende maade ülelöömine jms).

4. juuni 1910. Kubermanguvalitsus arutab Zolotaja Niva kogukonna palvet eraldada neile vabadest kroonumaadest 1765,73 harimiskõlblikku (ja 161,55 tiinu harimiskõlbmatut) maad. Osalevad kuberner, asekuberner, kroonupalati juhataja, Riigivarade valitseja, Ringkonnakohtu esimees, Ringkonnakohtu prokurör, talurahvaasjade ameti juht. Zolotaja Nivas on 353 meeshinge, kellele maa tulekski jagada. Projekteeritava maa üldsuurus on 3760,24 tiinu, 3529,95 sobilik, 230,29 sobimatu. See teeb 10 tiinu hinge kohta. Tegelikult on Zolotaja Niva omad juba oma asunduse asutamisest peale kasutanud maid väljaspool neile eraldatud maa piire. Nii on nad oma piiridest ida pool järkjärgult iga-aastase heinategemisega haaranud Nikolajevka küla maid, ca 300 tiinu. Aga peamine omavoli on toimunud

asulast lõunas, maal pikkusega ca 7 ja laiusega 5 versta, kus nad on üles kündnud ca 500 tiinu, ja ülejäänud maad kasutavad heinamaana, mille nad igal aastal oma hingede vahel välja jagavad. ZN ülemääraselt kasutatud maa pindala on alla 3000 tiinu. Maakorraldustööde ajal, kogukonna otsusega 16. juunist 1908 Nr 15 ja 26.augustist 1909 nr 8, taotlesid nad täiendava maa eraldamist lõunas. Komisjon arvab, et need nõudmised saaks rahuldada. Eraldada idas Nikolajevski küla maadest 298,08 tiinu (295,88 sobilik, 2,2 kõlbmatu), Lõunast Okonešnikovo selo maadest 1629,2 (1469,85 + 159,35). Seega projekteeritakse juurdelõige, millega iga hinge kohta tuleks soovitud 15 tiinu.¹²

Lisanduvad materjalid asukate varanduslikust olukorrast, neile riigi poolt määratud toetustest.

Tabel 1: Zolotaja Niva asukate abirahade kasutamine aastal 1898 (fragment).¹³

Jrk	Nimi	Saabus	summa	Otstarve
	Zolotaja Niva			
129	Jan Sippul	11.07.1897	30.-	Tare
130	Mikel Krus	20.07.1895	30.-	Majapidamiseks
131	Petr leks	20.07.1895	30.-	Savionn
132	Jan Mjursep	20.07.1895	30.-	Majapidamiseks
133	Ans Pool	15.04.1896	30.-	Majapidamiseks
134	Petr Lihten	15.04.1896	30.-	Tare
135	Ivan Konks	15.04.1896	30.-	Tare
136	Andrus Kond	15.04.1896	30.-	Tare
137	Karl Kiršbaum	15.04.1896	30.-	Majapidamiseks
138	Jugan Leib	15.04.1896	30.-	Majapidamiseks
139	Adam Lepp	15.04.1896	30.-	Tare
140	Petr Erli	15.04.1896	30.-	Majapidamiseks
141	Andrei Pusep	15.04.1896	30.-	Majapidamiseks
142	Andrei Udras	15.04.1896	30.-	Majapidamiseks
143	Karl Lehmus	15.04.1896	30.-	Majapidamiseks
144	Mats Kotkas	15.04.1896	30.-	Tare
145	Samuil Simson	15.04.1896	12.-	Tare
146	Teo Enilene	15.04.1896	50.-	Tare
147	Petr Saar	1896	30.-	Majapidamiseks
148	Paulis Prits	1896	30.-	Tare
149	Aleksandr Geger	1896	30.-	Majapidamiseks
150	Karl Katoi (?)	1896	20	Tare
151	Karl Vill	2.09.1896	30.-	Tare
152	Jugan Markvart	2.09.1896	30.-	Savionn

Väga eredad teemad on veel:

- Tobolski kubermangu eestlastest kolonistide suhted teiste rahvustega (eriti detailed kirjeldused nn Kitani sõjast);
- Eesti kolonistide edulood Tara urmanitel (taigas);
- Eestlaste toodud uuendused Siberi agraarjalukku – uute maakorraldussüsteemide levik (lahktalud) ja sellega kaasnenud majandusedu.

¹² GAT. 335-1-1145.

¹³ GAT. 335-1-78. L 46p-50.

Nende teemade kokkuvõte on publitseeritud Ajaloolises Ajakirjas.¹⁴

Sundasunikud

Fond 330 – Tobolski sundasunike ekspeditsioon. Väga oluliseks, kuid lühiajalise ekspeditsiooni käigus ammendamatuks allikate seeriaks olid **Sundasunike ankeedid ja jaotus-nimekirjad**. Neis on kirjas inimese nimi, perekonnaseis, vanus. Mahukaimas e üldandmete lahtris on suvalises järjekorras üles kirjutatud inimese sotsiaalne staatus, tema süütegu ja selle üle otsuse langetanud institutsioon (veel kord korratud tema nime). Just selles lahtris leidub mõnel juhul inimese endine elukoht (mõnikord ainult mõis ja maakond ilma kubermanguta). Oluline on otsuse langetaja ja kinnitaja – nt Liivimaa kubermangu valitsus, mis kinnitas kogukonna otsuse. Just sellest näeme, et Liivi- või Eestimaaga tegemist.

NB! Palju on juhuseid, kus kõlvatute eluviiside pärast Tobolskisse saadetute kohta on kirjas “pereselenets” – selle sõna tähendus on ajas huvitaval kombel muutunud!

Järgmine tabelite tulp esitab isikukirjelduse: pikkuse arssinates ja verssokites (harva: *keskmist kasv*). Silmade, kulmude, juuste värvi, lauba- ja lõua kuju, näo kirjelduse (*puhas*), eritunnused (nt armid).

Hästi jälgitav lahter on “usutunnistus”, millele mingil ajal keskendusingi. Luterlane eristub selgesti õigeusklikest, muhameedlastest, katoliiklastest (nii võisid kõite teises osas teoreetiliselt mõned apostliku õigeusulised eestlased küll vahele jääda!). Luterlased on enamuses soomlased. Ikka partiide kaupa. On mitmeid soomlastest sõdureid ja erusoldateid. Väiksem osa luterlastest on lätlased ja eestlased.

Iga inimese ankeedi number tuleb välja kirjutada, kuna seda kasutatakse hilisemas jaotus-nimekirjas. Sealt aga näeme, kuhu Tobolskisse saabunu edasi suunati.

Käekiri on raskesti loetav, tähed pealegi tuhmistunud. Rohkesti ümberkirjutusvigu.

Teatavasti jagati kurjategijad järkudesse oma kuriteo raskusastme järgi ja saadetakse vastavalt sellele Siberi erinevatesse piirkondadesse. Tobolski prikaas saatis “tähtsamad” kurjategijad, ka luterlased, Nertšinski piirkonda, sealsetesse kaevandustesse, kulla pesemisele, tehastesse. Need, kes on saadetud asumisele, on jagatud kolme kategooriasse. Kergemate kuritegude eest süüdimõistetud jäävad Lääne-Siberisse. „Tähtsamatest“, kes saadetakse asumisele Ida-Siberisse, lähetati „suuremad kurjategijad“ kaugetesse piirkondadesse, nt Turuhanskisse või Jakutia piirkonda. Ülejäänud soovitati saata Minussinski ringkonda, kus asusid luterlikud kolooniad (Ülem Suetuk jt). Aga kaugeltki mitte kõiki ei saadetud. Kogu see mahukas materjal nii sunnitööliste kui sundasunike kohta on talle Tobolski arhiivi hiigelpaksudes raamatutes.

Valisime läbivaatamiseks pisteliselt 1858. aasta nimekirjad.¹⁵ Kirjutasime välja hulga eestlaste andmeid. Noppisin välja tuttavate perekonnanimedega tegelasi: Martin Pool,¹⁶ Gavriila Lukka, Mats Adamson, Mari Pihel, Eva Piir, Jurri Murre, Kadri Lipstok, Jaan Lassmann. Kõigil juures kohtuotsused.

Kredo Peeter Saks, luterlane, oli kirikuvargusega vahele jäänud ja sai 40 hoopu vitsu ning neli aastat sunnitööd Tomski kubermangus ning jäi elu lõpuni Siberisse.¹⁷

Teisest läbivaadatud raamatust tuvastasime, et valdav osa kõlvatute eluviiside pärast Siberisse saadetud eestlastest „jaotati“ edasi Panovi valda (küla nime, Rõškovo ehk Tšuhhonski kohtab

¹⁴ **Aadu Must.** Eesti jälg Siberi agraarajaloos: Eesti kolonistide majanduselust 19. sajandi lõpul - 20. sajandi algul. Ajalooline Ajakiri, 2007. 121/122, Lk 411-442.

¹⁵ GAT. 330-1-26.

¹⁶ Nt Poolid olid pärast 1917. a pööret Jenissei kubermangus aktiivsed kommunistid.

¹⁷ GAT. 330-1-26. L 258.

haruharva, piirdutakse vallaga). Domineerivad naised (Siberis said kõik edukalt mehele).¹⁸ Neiud on keskmiselt 150 cm pikad ...

Sundasunike kohtuasjad. Põhimotiiv: sundasunik tabati kusagilt sellisest kohast, kus ta kindlasti ei tohtinud olla. Kui ta oma nime „ei mäletanud“, saadeti ta viieks aastaks sunnitööle (nime ei mäletanud tavaliselt 20-aastaks sunnitööle mõistetud ja plehku saanud tegelased, kes said nii „uue identiteedi“ ja olid 5 aasta pärast vabad mehed Siberis). Eestist asumisele saadetud mäletasid oma nime ja pääsesid väikese karistusega, nt 15 hoopit vitsu ja tagasi senisesse sundasumise kohta; mõni pandi ka paariks kuuks raudu.

Võtsin ette ühe raamatutest (aasta 1838).¹⁹ Eestlasi on väga raske üles leida – rahvustunnust ei ole, samuti pole kirjas, kust kubermangust Siberisse saadetud. On vaid ametlik elukoht Siberis ja – usutunnistus. Kuna tollal oli Eestis „vene usku minek“ veel olemata, ajasin taga luterlasi, keda esines selles konkreetsetes piirkonnas ja konkreetsetel aastal harva (võimalik ka, et eestlastest sundasunikel oli Siberis vähem ahvatlusi oma sundasumise paigast kuhugi mujale põgeneda). Esimesel 540 leheküljel olid kõik tabatud jooksikud „kreeka-vene usku“, 541. leheküljel esines esimene muhameedlane, 713. leheküljel aga luterlane Paul Mjalberg (Mälberg), kes jäi Tjukalinski politseile vahele ja sai hulkumise eest ihu-
nuhtlust. Leidub viide ka tema numbrile registris, ent ajapuudusel jäi seal leiduv kanne otsimata.

Lehel 912 oli veel üks luterlane, Jugan Andrejev (ilmselt Andrese Jüri?) Tartumaalt, kes oli „surnuks-
tapmise“ eest Tomski kubermangu Bogotolski tehases sunnitööd olnud ja kõmpis sunnitöölt vabanedes määratud sundasumise koha asemele Tobolski kubermangu (vist lootuses kaasmaalasi leida). Sai 10 hoopit vitsu ja saadeti (kubermangu nime koha peal on lehes auk) kubermangu sunnitööle, kusjuures neli esimest kuud pidi ta karistuseks töötama ahelates.

Samas fondis on ka sundasunike hingeloendid (!), mida meie Tobolskis viibimise ajal kahjuks välja ei toodud – olevat kusagil pildistamisel.

Tobolski kubernerid fondist (fond 329) vaatasime pisteliselt läbi mõned aastakäigud. 1859. aasta alt leidsime terve rea eestlastest sundasunike saatuse kirjeldusi.

2. märtsil 1859 saabus Tobolskisse Miina Laur. Talunaine Eestimaa kubermangust. Naine läks Novgorodi kubermanguvalitsuse korralduse alusel järele oma mehele Jaanile, kes selle sama kubermanguvalitsuse otsusega on Siberisse asumisele määratud. Jaan Laur saabus Tobolskisse 1. detsembril 1858 partiis nr 39, 11. detsembril anti prikaasile kohalemääramiseks. Naisel olid kaasas ka lapsed Liisa, Hans ja Mihkel. 12. detsembril ekspeditsiooni käsutuses ja määrati Omski ringkonda, Panovi valda. Saadetakse ajutiselt Tobolski kindlusvanglasse, saabumisest teavitatakse vaimulikku konsistooriumit ja kantakse registrisse.²⁰

Tähelepanu äratas aga see, et too vangipartii polnud tulema hakanud mitte Eesti või Liivimaalt, vaid Pihkva ja Novgorodi kubermangust. Kuid saatekirjast omakorda selgus, et tegemist on Eestimaa kubermangu talupojaga. Lähemal uurimisel ilmnes, et selliseid tegelasi oli arvukalt. Eestimaa kubermangu statistika selle (ja paljude teiste analoogilise saatusega perede) Siberisse saatmist ei kajasta. Kirjade järgi oli mees lähetaud vaid paariks aastaks naabruses asuva kubermangu vangiroodu.

Ilmnes, et enam kui kolmandik Tobolskisse saabunud eestlastest olid tulnud Peterburi kubermangu „saatelehtedega“, viiendik – Pihkva omadega. Esines ka Tveri jt kubermangudest saadetuid. Liivimaalt on tulnud veerand. Ja lõpetuseks kõige suurem erinevus ootustest – Eestimaa kubermangust ja siinse kubermanguvalitsuse saatelehtedega on oma Siberiteekonda alustanud vaid kümnendik Tobolskisse saadetud eestlastest! Nii paljudest siis statistikast!

Samas toimikus on veel Lõuna-Eesti talupoja Juhkum Selgise elulugu, kes saadeti *rumala käitumise* (durnoje povedenije eest Siberisse).²¹ Käivad läbi Jaan Liimann, Peeter Olle, Maria

¹⁸ GAT. 330-1-28.

¹⁹ GAT. 330-1-5.

²⁰ GAT. 329-11-602. L 9-10.

²¹ Samas. L 25p jj.

Freimann, Peeter Tamm, Jurri Ganc (Ehk Hansu Jüri), Ado Tambel (Tampel), Ado Tannov (Tõnnov), Migel Mert Laur, Mihel Miiberg, Gustav Roebban, Juri Kokrom, Simo Krusjan (Kristjan) Peterson, Işlõ (=?) Adam, jmt.

Huvipakkuv kild Jurri Gancu palvekirjast – tema tahaks amnestia alusel *Siberist ära Venemaale, Tartu maakonda*, kus tema kodu. Siber ei olnud Venemaa. Aga miks küll Tartumaa pidi seda olema, ei saa tänase teadmisega mitte aru.²²

Baltisakslaste ajalugu

Selgitasime välja andmeid Siberis sundasumisel viibinud Baltisakslaste (sh Krahv Burchard Christoph von Münnich (1683-1767); Paul I süümevang Rannu pastor Friedrich Samuel Seider; „mereröövlist Ungru krahv“ parun Otto Reinhold Ludwig von Ungern-Sternberg; polkovnik Wilhelm²³ Sigismund von Tiesenhausen (1781-1857); dekabrist oli Andreas Hermann Heinrich von Rosen (1800-1884); dekabrist ja luuletaja Wilhelm Küchelbecker (1797-1846) – tema kohta vt ka foto all. Lisaks ametnikke, arste jt.

Foto 5: Haige dekabrist Küchelbecker Tobolskis (fragment).
P. Tokarevi akvarellist, Tobolski muuseumi kogudest).

²² GAT. 329-11-602. L L 453-455p.

²³ Venepäraselt: Vassili.

Tjumeni Oblasti Riiklik arhiiv

Государственное Учреждение Тюменской Области "Государственный Архив Тюменской Области" (=GATjO)

Ehkki ametlikus oblasti keskuses, nägi Tobolski arhiiviga võrreldes üsna kesine välja ning suutis rõõmustada vaid ühe toimikuga, kus räägiti karoliinidest, kes sõjavangidena Tobolskimaile toodud.²⁴

²⁴ Государственное Учреждение Тюменской Области "Государственный Архив Тюменской Области" (=GATjO). 47-1-147.

LISA. Riiklik arhiiv Tobolskis: fotosid

Foto 6: Tobolski arhiivi nurk. Arhiiv, tumepunastest tellistest hoone, asub Tobolski kremlis, vanas kindlusvanglas. Tagaplaanil Tobolski peakirik.

Foto 7: Vaade Tobolski arhiivile Irtõši jõe poolt.

Foto 8: Tobolski arhiivi uurimissaal on kena ja kaasaegne.

Foto 9: Ka Tobolski arhiivi fuajeede ja koridoride arvel ei ole raha kokku hoitud. Siseviimistluses domineerib hall marmor.